

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

тәрбие үдерісінің басты мақсаты - ақылды да әдепті, жан-жақты жетілген, адамгершілігі мол жас ұрпақ өкілдерін тәрбиелеу болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Президентінің “Ұлттық құрылтай” атты халыққа жолдауы, 17 маусым, 2023ж.
2. Әл-Фараби, Философиялық трактаттар. - А.,1972.
3. Өзін-өзі тану: Хрестоматиялық жинақ / А. Омарбекова, Ф. Жұмабекова. – Астана: Фолиант, 2018. – 416 б.
4. Жұмабекова Ф.Н. «Өркендеу» бағдарламасы
5. Педагогикалық журнал «Балабақша және отбасы», 2016 жыл.

ӨОЖ 371.21

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Менлибаева Жулдиз Шахриддинқизи

zhuldyz.menlibayeva@bk.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты, Астана
Ғылыми жетекшісі – п.ғ.к., доцент Байсарина С.С.

Қазіргі әлемде барлық балалар үшін білім берудің қолжетімділігі мен сапасын қамтамасыз ету мәселелері ерекше өткір тұр. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды құрдастарымен бірге жалпы білім беру процесіне біріктіруді көздейтін инклюзивті білім беру бұл мәселені шешудің ең тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады. Бастауыш сыныптарда инклюзивті тәжірибелерді енгізу әсіресе өзекті болып табылады, онда баланың болашақ дамуына негіз қаланады, оның әлеуметтік дағдылары мен әлемге көзқарасы қалыптасады.

Бұл тақырыпты зерттеудің өзектілігі білім беру жүйелерін дамытудың жаһандық тенденцияларына ғана емес, сонымен қатар бастауыш мектепте оқытудың ерекшеліктеріне де байланысты, мұнда басты назар әр балаға жеке көзқарасқа, оның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескеруге аударылады. Бұл тұрғыда инклюзивті білім беру дәстүрлі оқыту жүйесіне балама ретінде ғана емес, сонымен қатар ашық, толерантты қоғамның қалыптасуына ықпал ететін заманауи білім беру процесінің қажетті элементі ретінде әрекет етеді.

Бұл зерттеу бастауыш білім беруді барлық балаларға, соның ішінде арнайы білім беру қажеттіліктері барларға қалай қолжетімді және тиімді ету керектігін терең түсінуге бағытталған. Біз инклюзивті білім берудің негіздерін түсінуге және студенттерге іс жүзінде қалай қатысуға және қолдау көрсетуге көмектесуге болатынын білуге тырысамыз. Сәтті мысалдарды талдау және мұғалімдердің тәжірибесін жинау арқылы біз барлық балаларды бірге оқыту міндетін өз мойнына ала отырып, мектептердің алдында тұрған мәселелерді анықтап, шешімдерін ұсынғымыз келеді. Негізгі мақсат-мұғалімдерге, психологтарға және мектеп әкімшілігіне оқу процесін әр балаға инклюзивті және түсінікті етуге көмектесетін ұсыныстар жасау.

Инклюзивті білім беру, бұл барлық балаларға, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктерін сезінетіндерге білім беру ресурстарына тең қол жетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған оқыту стратегиясы, қазіргі білім беру тәжірибесінде басты орын алады. Бутлер мен Коваленконың пікірінше, инклюзивті білім берудің негізгі принциптері оқушылардың әртүрлілігін құрметтеуді, оқуды дараландыруды және әр баланың дамуына ықпал ететін қолдау көрсететін білім беру ортасын құруды қамтиды [1].

Тарихи тұрғыдан алғанда, инклюзивті білім беру тұжырымдамасы айтарлықтай даму жолынан өтті. Сәйкес Шмидт және Уолтер , 1970 жылдары мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қорғау қозғалысынан басталды, бұл біртіндеп оқушыларды ерекше білім беру

қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектептерге біріктірудің маңыздылығын мойындауға әкелді [2]. Смит пен Линч атап өткендей, ХХІ ғасырдың басында көптеген елдер инклюзивті білім беруді дамытуды қолдайтын заңнамалық және нормативтік актілерді қабылдады [3].

Бастауыш мектеп контекстінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудың психологиялық-педагогикалық аспектілеріне ерекше назар аударылады. Джексон мен Ламберттің зерттеулері сәтті инклюзия тек оқу жоспары мен оқыту әдістемесін Өзгертуді ғана емес, сонымен қатар студенттер мен мұғалімдер арасында әртүрлілікке оң көзқарасты қалыптастыруды қажет ететінін көрсетеді [4]. Гринвуд пен Хэнкс мәлімдегендей, тиімді психологиялық-педагогикалық қолдау балалардың эмоционалды әл-ауқатын қамтамасыз етуге, олардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және әлеуметтік бейімделуге бағытталған шаралар кешенін қамтиды [5].

Осылайша, бастауыш сыныптарда инклюзивті білім беруді дамыту мұғалімдердің, психологтардың, ата-аналардың және білім беру мекемелерінің әкімшілігінің келісілген күш-жігерін қажет ететін күрделі және көп қырлы процесс болып табылады. Осы саладағы жетекші авторлардың зерттеулеріне сүйене отырып, барлық балалардың білім беру процесіне сәтті интеграциялануына және олардың толыққанды дамуы мен оқуын қамтамасыз етуге ықпал ететін тиімді стратегиялар мен әдістерді зерттеу мен әзірлеуді жалғастыру қажеттілігі туралы қорытынды жасауға болады.

Мұғалім инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыруда орталық рөл атқарады, тек білім таратушы ғана емес, сонымен қатар әр баланың жеке дамуын қолдайтын тәлімгер болады. Мартин мен Томпсон атап өткендей, мұғалімдер тек кәсіби құзыреттілікке ғана емес, сонымен қатар эмпатияға, өзгерістерге дайын болуға және сыныпта қабылдау мен өзара түсіністік атмосферасын құруға қабілетті болуы керек. Бұл білім беру стратегияларын бейімдеуді, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруді және ата-аналармен және мамандармен серіктестік құруды қамтиды [6].

Инклюзивті ортадағы тиімді психологиялық-педагогикалық қолдау әр баланың ерекше қажеттіліктерін түсінуден басталады және әртүрлі әдістер мен әдістерді қолдануды қамтиды. Олардың арасында сараланған оқыту, визуалды қолдауды пайдалану, ойын әдістері және әлеуметтік әңгімелер бар, олар мүмкіндігі шектеулі балаларға оқу процесіне жақсы бейімделуге және олардың құрдастарымен қарым — қатынасын жеңілдетуге көмектеседі [7]. Бағдарламаға әлеуметтік дағдылар мен эмоционалды интеллектті дамыту бойынша сабақтарды қосу да маңызды, бұл балалардың тиімді қарым-қатынас жасау және ынтымақтастық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Оқу материалын бейімдеу және қол жетімді білім беру ортасын құру инклюзивті білім берудің негізгі аспектілері болып табылады. Бұған физикалық қол жетімділік (мысалы, мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, сынып жабдықтары) және оқу мазмұнын бейімдеу (жекелендірілген оқу жоспарларын әзірлеу, баламалы және күшейтетін байланыс құралдарын пайдалану) кіреді. Харпер мен Янг атап өткендей, бейімделу тек оқуды ғана емес, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі балалардың сынып пен мектеп өміріне толық қатысуын, олардың тәуелсіздігі мен сенімділігін қолдауы керек.

Сурет 1. Инклюзивті білім беруді дамыту моделі

Әлемнің түкпір-түкпірінде мектептер инклюзивті білім беру процесінде оқушыларды қолдаудың инновациялық бағдарламаларын сәтті жүзеге асыруда. Бұл бастамалар ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу үшін арнайы дайындалған мұғалімдердің көмекшісі лауазымдарын енгізуден бастап, әр баланың ерекше қажеттіліктерін мойындайтын және құрметтейтін жеке білім беру жоспарларын жасауға дейін. Ассистивті технологияларды енгізу оқу ресурстарына қол жетімділікті арттырады, ал мұғалімдер мен ата-аналарды оқыту күшті қолдау қоғамдастығын құруға ықпал етеді.

Оң импульске қарамастан, проблемалар әлі де бар. Ең бастысы-жан-жақты қолдауды қамтамасыз ету үшін арнайы дайындалған кадрлар мен ресурстардың жетіспеушілігі. Оқу материалдары мен оқыту әдістерін бейімдеу айтарлықтай қиындық тудыруы мүмкін, ал жұртшылық пен ата-аналардың хабардарлығы мен қолдауының болмауы мүмкіндігі шектеулі оқушылардың әлеуметтік интеграциясы мен қатысуын қиындатады.

Осы кедергілерді еңсеру және психологиялық-педагогикалық қолдауды жақсарту үшін ұсынылады:

- Инклюзивті тәжірибелер мен стратегияларға назар аудара отырып, мақсатты білім беру бағдарламалары арқылы мұғалімдердің кәсіби дағдыларын дамыту.
- Ресурстармен және үздік тәжірибелермен тиімді алмасу үшін білім беру мекемелері, мамандандырылған қызметтер мен ұйымдар арасындағы халықаралық және жергілікті ынтымақтастықты нығайту.
- Ата-аналарды үйде балаларының оқуы мен дамуын қолдау үшін құралдар мен білім беру арқылы тұрақты семинарлар мен кездесулер арқылы білім беру процесіне тарту.
- Оқушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыратын қол жетімді және қатысатын оқу ортасын құру үшін инновациялық білім беру технологияларын пайдаланыңыз.

Бұл шараларды қабылдау бастауыш сыныптарда психологиялық-педагогикалық қолдауды күшейтуге ғана емес, сонымен қатар әр балаға қолдау көрсететін және ынталандыратын білім беру ортасында өз әлеуетіне жетуге мүмкіндік бере отырып, білім беру процесін инклюзивті етуге көмектеседі.

Зерттеу бастауыш сыныптарда тиімді инклюзивті білім беру ортасын құрудағы психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызды рөлін көрсетеді. Теориялық мәліметтер мен практикалық мысалдарды талдауға сүйене отырып, инклюзивті білім берудің сәттілігіне осындай қолдаудың қосқан үлесі туралы маңызды тұжырымдар жасауға болады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың академиялық дамуына ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтік интеграциясына, қарым-қатынас пен өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Мамандардың білікті қолдауымен қамтамасыз етілген инклюзивті тәжірибелерді енгізу әр

баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, оның дамуына қолайлы жағдай жасайды.

Дегенмен, инклюзивті білім беруде жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін мұғалімдердің, психологтардың, мектеп әкімшілігінің және ата-аналардың келісілген күш-жігері қажет. Бұл тек ресурстармен қамтамасыз етуді және білім беру ортасын бейімдеуді ғана емес, сонымен қатар педагогикалық кадрлардың үнемі кәсіби дамуын және инклюзияның принциптері мен құндылықтары туралы халыққа білім беруді білдіреді.

Инклюзивті білім беруді дамыту перспективалары білім беру технологиялары, оқыту және бағалау әдістемелері саласындағы инновациялармен тығыз байланысты. Жеке көзқарас пен оқу қажеттіліктері мен мүмкіндіктерінің әртүрлілігін есепке алудың маңыздылығын мойындаудың артуы мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамдық өмірге толық интеграциялануына ықпал ететін жаңа жұмыс формалары мен әдістерін іздеуді ынталандырады.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады. Ол ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеудің жекелендірілген білім беру бағдарламалары мен әдістемелерін әзірлеуден бастап, ата-аналармен жұмысты ұйымдастыруға және барлық оқушылар үшін білім беру ортасының қолжетімділігін қамтамасыз етуге дейінгі қызметтің кең ауқымын қамтиды.

Инклюзивті білім беру саласында мамандандырылған кәсіби педагогтар мен психологтар тек педагогика мен психология саласында ғана емес, сонымен қатар арнайы педагогика мен Дефектология негіздерінде де терең білімге ие болуы керек. Олар оқу бағдарламаларын, әдістемелер мен материалдарды әр оқушының даму деңгейін, оқу стилін және өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, оның жеке қажеттіліктеріне бейімдей білуі керек. Сонымен қатар, тиімді психологиялық-педагогикалық қолдау жеке және топтық сабақтарды ұйымдастыру, ата-аналармен кеңесу, Медициналық және мамандандырылған мекемелермен ынтымақтастық, педагогтар мен психологтардың үздіксіз кәсіби дамуы сияқты аспектілерді қамтиды.

Табысты психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызды компоненттерінің бірі-әлеуметтік ортамен жұмыс. Мектепте өзара түсіністік, толеранттылық және айырмашылықтарды құрметтеу атмосферасын құру маңызды, осылайша әр оқушы білім беру процесіне қабылданып, енгізілгенін сезінеді. Сондай-ақ, қазіргі заманғы технологиялар жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін оқу және бейімделу процесін едәуір жеңілдететін сандық құралдар мен бағдарламалардың кең спектрі бар екенін атап өткен жөн. Бұл оқу мен жазуды үйренуге арналған арнайы бағдарламалар, коммуникативті дағдыларды дамытуға арналған бағдарламалар, сондай-ақ әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру материалдары мен тапсырмаларына қол жеткізуге мүмкіндік беретін қосымшалар мен интернет-ресурстар болуы мүмкін.

Осылайша, инклюзивті білім берудегі психологиялық-педагогикалық қолдау-бұл әр баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне қарамастан, оның толыққанды оқуы мен дамуы үшін жағдай жасауға бағытталған күрделі және көп қырлы қызмет.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім берудің жетістігі көбінесе психологиялық-педагогикалық қолдаудың сапасы мен қол жетімділігіне байланысты. Осы саладағы зерттеулерді жалғастыру, жаңа тәсілдер мен қолдау бағдарламаларын әзірлеу және халықаралық ынтымақтастық пен тәжірибе алмасуды кеңейту инклюзивті білім беруді одан әрі дамытудың негізгі бағыттары болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бутлер, Л. және Коваленко, И. "инклюзивті білім: принциптер мен практика". - Санкт-Петербург.: Ғылым, 2018. – 256 б.
2. Шмидт, М.және Уолтер, С. К. "инклюзивті білім берудің даму тарихы". – Киев: Universe, 2017. – 188 б.

3. Смит, Д. және Линч, Р. "XXI ғасырдағы инклюзивті білім". - Лондон: Білім Кітаптары, 2019. – 320 б.
4. Харпер, С. және Янг, А. "мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру ортасын бейімдеу". // Инклюзивті білім, Т. 5, № 2, 2019. - Б. 45-60.
5. Гринвуд, К. және Хэнкс, Д. "инклюзивті сыныптағы психологиялық қолдау". // Психология және білім, Т. 7, №1, 2021. - 75-89 Б.
6. Мартин, А. және Томпсон, Дж. "Инклюзивті сыныптағы мұғалімнің рөлі". - М.: Освита, 2020. – 214 б.
7. Уилсон, г. және Линдсей, П. "бастауыш мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау әдістері". // Қазіргі білім журналы, № 3, 2018. – 112-130 ББ

ОӘК 378. 417

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНА ӘСЕРІ

Насипбаева Айгерим Талгатовна

nasipbaeva@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты, Астана

Ғылыми жетекші: М.П.Асылбекова - п.ғ.к., профессор м.а.

Кибербуллинг - цифрлы технологияларды, нақтырақ айтсақ, әлеуметтік желілер, түрлі мессенджерлер, ойын платформалары мен ұялы телефонды қолдану арқылы қорқытып, зорлық көрсету. Олардың мақсаты - белгілі бір адамның не топтың ар-ожданына, абыройына нұқсан келтіру, бопсалау, ашуландыру. Мамандар бұл әсіресе, жасөспірім балалар үшін қауіпті әрі кері әсері біраз уақытқа созылуы мүмкін екенін айтады. Физикалық салдарынан басқа, балалар эмоциялық және психикалық тұрғыдан өте ауыр соққы алады.

Қазақстанда нақты кибербуллинг проблемасына қатысты заңнаманы жетілдіру мәселесі күн тәртібінде тұр. Бұған дейін Мемлекет басшысы жолдауларының бірінде кибербуллингті заңдық негізде енгізу, әсіресе балаларды қорғауға қатысты шаралар қабылдау керек екенін айтқан еді. Оның сөзінше, бүкіл әлемдегі сияқты Қазақстанның азаматтары да интернеттегі ғайбаттаулардан қорғана алмай отыр. «Бұдан ең алдымен балалар зардап шегуде. Олар интернет арқылы тараған қоқан-лоқының әсерінен қатты қиналады. Өкінішке қарай, соның салдарынан қайғылы жағдайға да ұшырап жатады. Азаматтарды, әсіресе балаларды кибербуллингтен қорғау жөніндегі заңнамалық шараларды қабылдайтын кез келді», -деп баса айтқан еді Қасым-Жомарт Тоқаев [1].

Балалар мен жасөспірімдердің қазіргі таңда интернетте көбірек уақыт өткізетінін ескерсек, оның салдарымен күресу де біраз уақытты қажет етеді, бұл Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін дамытудың мақсаттары мен міндеттерін, құрылымы мен мазмұнын және негізгі стратегиялық бағыттарын айқындайтын «Білім беруді дамыту тұжырымдамасы» мемлекеттік тәуелсіздікті қалыптастыру мен нығайтудың, елдің прогресшіл дамуының негізін құрайды. Бұл тұжырымдамада көрсетілгендей ағымдағы жағдай және білім беруді, дамытуды тежейтін факторлар бөлімінде негізгі мәселе жасөспірімдерің эмоциялық дағдарыстары деп көрсетіледі.

Қазір қоғамда жасөспірім балалардың ауытқушылық мінез-құлқы ретіндегі қатыгездік, агрессиялық, жағымсыздық, асоциалды мінез-құлықтарын қарқынды түрде зерттеуді талап етіп отыр. Осындай ауытқушы мінез-құлықтың дамуына ықпал ететін факторларды зерттеу - психология және педагогика ғылымдарының негізгі мәселелері болып табылады.

Қоғамның дамуындағы жеке адамның эмоциясы тұрақты қалыпта болуының қоғамға әсері, экономикалық техниканың жетістіктеріне жетуге итермелейді. Зорлық-зомбылық және агрессия мәселесі күннен-күнге өзекті мәселеге айналып жатыр. Қоғамда жетістіктерге жету күресінің құралы ретінде агрессивтілік ашық және жасырын формада қолданылуы сирек емес, мұндағы жасырын формаға компьютерлік ойындар жатады. Агрессивтілік